

Dr. sc. Mihovil Anđelinović

Izvanredni profesor
Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
E-mail: mandelinovic@efzg.hr
Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2061-0693>

Dr. sc. Ana Pavković

Asistentica
Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
E-mail: ana.pavkovic@efzg.hr
Orcid: <http://orcid.org/0000-0003-0567-7558>

Antonio Šoštarić, mag. oec.

Viši voditelj u odjelu marketinga
Reckitt Benckiser d.o.o.
E-mail: antonio_sostaric@hotmail.com
Orcid: <http://orcid.org/0000-0003-1254-7591>

MIROVINSKA PISMENOST STUDENATA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU¹

UDK / UDC: 368.914-057.875

JEL klasifikacija / JEL classification: A20, D14, G23, G53, H55, I23, J32

DOI: 10.17818/EMIP/2023/2.2

Prethodno priopćenje / Preliminary communication

Primljeno / Received: 9. lipnja 2022. / June 9, 2022

Prihvaćeno / Accepted: 26. siječnja 2023. / January 26, 2023

Sažetak

Mirovinska pismenost predstavlja skup znanja, stavova, ponašanja i vještina vezanih uz mirovine i mirovinski sustav koje su pojedincu neophodne kako bi donio optimalnu odluku o vlastitom umirovljenju. Cilj ovog rada je proučiti mirovinsku pismenost studenata Sveučilišta u Zagrebu te, analizirajući znanje, ponašanje i stavove studenata o mirovinama i mirovinskom sustavu, identificirati najveće slabosti studenata u ovom području i prostor za daljnje opismenjivanje. U okviru rada provedeno je anketno istraživanje na uzorku od 2.100 studenata te intervju dviju fokus grupa koje su činili ekonomisti i neekonomisti. Rezultati intervjua fokus grupa ukazuju na znatnu divergenciju u stavovima i znanju između studenata

---

¹ Rad je nastao u sklopu projekta „Financijska i mirovinska pismenost studenata Sveučilišta u Zagrebu“ čiji je naručitelj Udruga društava za upravljanje mirovinskim fondovima i mirovinskih osiguravajućih društava [UMFO].

Ekonomskog fakulteta i ostalih studenata, pri čemu su neekonomisti pokazali i mali interes za ovom tematikom. Nalazi anketnog istraživanja potvrđuju zaključak o relativno niskoj razini znanja i praktičnog znanja o mirovinama.

Ključne riječi: mirovinska pismenost, financijska pismenost, studenti, Sveučilište u Zagrebu, anketno istraživanje, fokus grupe.

1. UVOD

Financijska pismenost čini temelj za donošenje racionalnih financijskih odluka i financijsko blagostanje pojedinca. OECD/INFE (2011) definira financijsku pismenost kao kombinaciju svijesti, znanja, vještina, stavova i ponašanja potrebnih za donošenje ispravnih financijskih odluka i postizanje individualnog financijskog blagostanja. Temeljni razlog brige o financijskoj pismenosti čini prevelik trošak financijske nepismenosti društva. Provedena istraživanja pokazala su da taj problem posebice pogađa mlađe stanovništvo, žene te umirovljenike koji se, produljenjem životnog vijeka, suočavaju s rizikom umirovljenja bez odgovarajućih sredstava (Lusardi & Mitchell, 2007b; Lusardi, Mitchell & Curto, 2009). Nespremnost pojedinaca na prilagodbu potrošnje za treću životnu dob čini ozbiljan društveni problem, a ona je najčešće posljedica izostanka svijesti o nužnosti štednje za mirovinu. Stoga je potrebno staviti naglasak na uži dio financijske pismenosti - mirovinsku pismenost.

Mirovinska pismenost obuhvaća znanja i vještine vezane uz mirovine koje su neophodne za donošenje optimalnih odluka o vlastitom umirovljenju. Pod time se podrazumijeva precizna procjena razine vlastitog znanja o mirovinama, ali i posjedovanje samopouzdanja, motivacije, prikladnog stava i komunikacijskih vještina koje su potrebne za traženje savjeta i smjernica kada pojedinac procijeni da za to postoji potreba (Huston, 2010; Remund, 2010; Dick, 2020). Proces mirovinskog opismenjavanja se stoga može definirati kao proces u kojem budući umirovljenici usvajaju znanja o sustavu mirovinskog osiguranja, razvijaju vještine planiranja mirovine te stječu znanje o privatnoj štednji kako bi prevenirali umirovljenje bez dostatnih sredstava za život i osigurali vlastito financijsko blagostanje u tom životnom razdoblju. Štednja za treću životnu dob posebice je bitna u slučaju neadekvatnih mirovinskih primanja iz javnoga mirovinskog sustava, pa je važno osvijestiti građane o preuzimanju odgovornosti za osobne financije.

Financijska pismenost i mirovinska pismenost prepoznate su kao područja od strateške važnosti u Nacionalnom strateškom okviru financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2021. do 2026. godine (NN 68/21) koji je Vlada Republike Hrvatske donijela na sjednici održanoj 18. lipnja 2021. godine. Prvi Nacionalni strateški okvir donesen je 2015. godine (NN 11/15) i odredio je osnovne pojmove i potencijalne probleme koji mogu nastati kao posljedica neadekvatne razine financijske pismenosti. Također, Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021. – 2026. identificira značaj poboljšanja pristupa programima za povećanje financijske pismenosti građana kao sredstvo za ostvarenje primjerenih mirovina

(Vlada Republike Hrvatske, 2021). Jednako kao što je razina financijske pismenosti neadekvatna, neupitno je da su mirovinska primanja u Republici Hrvatskoj neadekvatna, a zbog njihove međuzavisnosti, poboljšanje financijske i mirovinske pismenosti imat će dvojadi pozitivan učinak.

Svrha ovog istraživanja je ispitati mirovinsku pismenost studenata Sveučilišta u Zagrebu. Kako je spomenuto, studenti su se istaknuli kao osjetljiva društvena skupina, no unatoč tome su zanemareni u istraživanjima mirovinske pismenosti u svijetu (Richardson, Alpert, Tanner & Birt, 2022), dok za hrvatske studente relevantno istraživanje nije pronađeno. S obzirom da već po završetku fakulteta moraju donositi odluke koje su važne za mirovinu, kao što je izbor obveznog mirovinskog fonda, nužno je ispitati njihovu mirovinsku pismenost. Mnoga istraživanja ukazuju na razlike u pismenosti studenata prema sociodemografskim značajkama i usmjerenju studija (npr. Chen & Volpe, 1998; Peng, Bartholomae, Fox & Cravener, 2007; Lusardi, Mitchell & Curto, 2009; Gavurova, Huculova, Kubak & Cepel, 2017; Dick, 2020), a te razlike bitno je uzeti u obzir pri kreiranju strategije opismenjivanja. Istraživanjem će se odgovoriti na pitanja kakva je povezanost sociodemografskih karakteristika studenata i njihove mirovinske pismenosti, te kakva je veza između karakteristika studijskog programa i mirovinske pismenosti, zatim će se proučiti stavovi studenata o mirovinama i mirovinskom sustavu općenito te na kraju i identificirati najveće slabosti studenata u ovom području i prostor za daljnje opismenjivanje.

Rad je strukturiran u pet poglavlja uključujući uvod i zaključak. Nakon uvoda u kojem je objašnjen pojam mirovinske pismenosti, u drugom poglavlju rada daje se pregled relevantnih znanstvenih istraživanja iz područja. U trećem poglavlju opisuje se metodološki okvir istraživanja koji podrazumijeva i kvantitativno i kvalitativno istraživanje. Kvantitativno istraživanje obuhvaća provedbu anketnog istraživanja, dok se kvalitativno istraživanje odnosi na intervjuiranje fokus grupa. Četvrto poglavlje sadrži rezultate empirijskog istraživanja. Posljednje poglavlje sintetizira zaključke istraživanja.

2. PREGLED LITERATURE

Financijska pismenost postala je predmetom istraživanja tek posljednja dva desetljeća, a znanstvenicima i institucijama je posebno interesantna od pojave svjetske financijske krize. Značajan dio literature iz ovoga područja odnosi se na knjige u izdanju Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj [OECD] (2005; 2008; 2011; 2014) i rezultate poznatih PISA istraživanja (Braš Roth, Gregurović, Markočić Dekanić & Ružić, 2014; Hrvatska narodna banka [HNB], 2016; OECD, 2020), a velik doprinos u području ima i Svjetska banka (2010; 2017; 2021). Na temelju provedenih istraživanja može se zaključiti da je financijska pismenost niska u mnogim zemljama, dok mirovinska pismenost predstavlja još veći izazov. Lusardi i Mitchell (2006; 2007a; 2011) ukazuju na raširenost financijske nepismenosti među starijim Amerikancima te pokazuju kako je manje od 1/3 ispitanika pokušalo osmisliti plan umirovljenja, dok je tek nešto manje od 2/5

ispitanika u tome i uspjelo. Ovaj nalaz potvrđuju i Lusardi, Alessie i van Rooij (2011) na uzorku Nizozemske te Fornero i Monticone (2011) na talijanskom primjeru. Landerretche i Martínez (2013) pokazuju da će Čileanci s više znanja o mirovinskom sustavu više štedjeti, ali ne u okviru planova dobrovoljne mirovinske štednje koje nudi mirovinski sustav. Gavurova, Huculova, Kubak i Cepel (2017) ispitivali su vezu između financijske pismenosti slovačkih studenata i odnosa prema mirovinskoj štednji te dokazali značaj sociodemografskih karakteristika za financijsku pismenost. Isti autori pokazuju kako studenti ne razmišljaju o mirovini i nisu pokušavali izračunati iznos svoje buduće mirovine.

Na finskom uzorku, Kalmi i Ruuskanen (2018) pokazuju da je razina financijske pismenosti u Finskoj relativno visoka, ali nejednako raspoređena među stanovništvom. Li, Burr i Miller (2019) proveli su studiju povezanosti vrsta mirovinskih planova i financijske pismenosti starijih Amerikanaca i pokazali kako oni koji štede u fondovima temeljenim i na DC (engl. *Defined Contribution*) i na DB (engl. *Defined Benefit*) shemi imaju veću financijsku pismenost od onih koji štede u fondovima temeljenim na samo jednoj shemi. Bongini i Cucinelli (2019) istraživale su determinante ulaganja u mirovinske fondove kod talijanskih studenata, a Marotta (2020) kod talijanskih radnika. Zaključuju kako će financijski pismeniji ispitanici bolje razumjeti prednosti dopunjavanja javnih mirovina dobrovoljnom štednjom u fondovima. Dick (2020) ispituje odnos između mirovinske pismenosti, planiranja umirovljenja i sklonosti traženju financijskih savjeta u vezi s odabirom mirovina. Rezultati pokazuju kako žene i mladi od 50 godina imaju nižu financijsku pismenost. Pojedinci s većim primanjima i većim mirovinskim davanjima bili su sigurniji i percipirali su svoje znanje većim, što vrijedi i za one u privatnom sektoru. Također, pojedinci s većim prihodima i davanjima češće će tražiti savjet i biti skloniji planirati mirovinu. Richardson, Alpert, Tanner i Birt (2022) ispitivali su financijsku pismenost i percepciju australskih studenata o mirovinama te pokazali kako studenti ne poznaju dobro mirovinski sustav i nisu u stanju procijeniti razinu svojih primanja i troškova u mirovini.

Govoreći o istraživanjima u Republici Hrvatskoj, najznačajniji doprinos promicanju financijske pismenosti imala su istraživanja u sklopu projekta PISA (Braš Roth i sur., 2014); istraživanje koje su proveli Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga [HANFA] i HNB u suradnji s Ministarstvom financija (HNB, 2016) te istraživanje koje je organizirao OECD (2020) u 2019. godini. Rezultati mjerenja razine financijske pismenosti u Republici Hrvatskoj 2019. godine pokazuju blagi porast u odnosu na 2015. Oba spomenuta istraživanja govore kako mladi nisu dovoljno financijski pismeni iako su uočena poboljšanja kod novih generacija. Iz tog razloga OECD i druge institucije savjetuju početak financijskog obrazovanja već u osnovnoj školi. Međutim, rezultati istraživanja iz 2019. godine ukazuju na to da financijsko obrazovanje treba biti usmjereno i na radnu kohortu uz pomoć specifičnih programa na radnom mjestu za podizanje svijesti o planiranju osobnih financija, odgovornom zaduživanju, štednji i investicijama, mirovinskim planovima i drugom (OECD, 2020). Vehovec, Rajh i Škreblin Kirbiš (2015) zaključuju kako financijska pismenost u najmanjoj mjeri ovisi o regionalnoj

pripadnosti, već se razlike mogu objasniti dobi, obrazovanjem, dohotkom kućanstva i radnim statusom, što potvrđuje značaj sociodemografskih karakteristika za financijsku pismenost.

Što se tiče konkretnih istraživanja mirovinske pismenosti u Hrvatskoj, Škrebilin Kirbiš, Tomić i Vehovec (2011) pokazuju da je među radno-aktivnim stanovništvom u Hrvatskoj 54 % njih mirovinski nepismeno. U usporedbi s mirovinski pismenima, statistički su im značajno niža osobna primanja i primanja po članu kućanstva, imaju niži stupanj obrazovanja, češće su nezaposleni ili imaju ugovor o radu na određeno vrijeme, češće žive u roditeljskoj zajednici i/ili s rodbinom te češće žive na selu. Barbić, Palić i Lučić (2018) zaključuju kako su pojedinci s višom razinom financijske pismenosti skloniji planirati mirovinu, imaju višu razinu općeg obrazovanja, veće prihode i manji broj članova kućanstva. Jovanovski (2020) predstavlja rezultate istraživanja provedenog na 563 nastavnika iz pet slavonskih županija koji su pokazali visoku razinu osnovnog matematičkog znanja, odnosno sposobnost izračuna kamatnih stopa i razumijevanja inflacije. Lučić, Barbić i Bojčeta Markoja (2020) ispitivale su učinkovitost edukacije na stavove i znanje o štednji u mirovinskim fondovima, a rezultati pokazuju kako je obrazovanje povećalo znanje ispitanika i potaklo zauzimanje pozitivnog stava o mirovinskoj štednji.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U okviru rada provedeno je i kvantitativno i kvalitativno istraživanje, pri čemu se kvantitativno istraživanje odnosi na anketno istraživanje, a kvalitativno istraživanje na metodu fokus grupa. Kvalitativno istraživanje provedeno je nakon kvantitativnog te je pridonijelo lakšoj interpretaciji i povećanoj kvaliteti rezultata istraživanja. Takozvana triangulacija svodi ograničenja i probleme poput valjanosti, pouzdanosti i mogućnosti poopćavanja na minimalnu razinu (Tkalc Verčić, Sinčić Ćorić & Pološki Vokić, 2010) te omogućava potpunije razumijevanje istraživačkog problema u odnosu na pojedinačni pristup (Creswell, 2014).

3.1. Opis uzorka

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 2.100 studenata, a uključene su sve 34 sastavnice Sveučilišta u Zagrebu, odnosno 31 fakultet i 3 akademije. Uključeni su sudionici oba spola, pri čemu nešto veći udio čine studentice. Prosječna dob ispitanika je 22,28 godina, dok je najveći broj anketiranih studenata na 3. godini studija. U istraživanju je korišten stratificirani ponderirani uzorak, pri čemu su studenti ponderirani po sociodemografskim značajkama i pripadnosti sastavnici i području znanosti i umjetnosti, kako bi što vjernije predstavljali populaciju studenata Sveučilišta u Zagrebu. Pri uzorkovanju vodilo se računa da karakteristike studenata u uzorku odgovaraju karakteristikama populacije i da budu zastupljene sastavnice i područja u najbližoj mogućoj proporciji u kojoj su zastupljene na Sveučilištu. Tablica 1. prikazuje osnovne značajke ispitanika.

Tablica 1.

Profil ispitanika u anketnom istraživanju

Varijabla	Kategorija	n	%
Spol	M	738	35,14 %
	Ž	1.362	64,86 %
Dobna skupina	18–21	907	43,19 %
	22-25	1.024	48,76 %
	26-29	120	5,71 %
	30+	49	2,33 %
Godina studija	1	329	15,67 %
	2	388	18,48 %
	3	467	22,24 %
	4	426	20,29 %
	5	459	21,86 %
	6	31	1,48 %
Prosjek ocjena na studiju	2,00 – 2,49	31	1,48 %
	2,50 – 2,99	164	7,81 %
	3,00 – 3,49	471	22,43 %
	3,50 – 3,99	625	29,76 %
	4,00 – 4,49	513	24,43 %
Smještaj u mjestu studija	4,50 – 5,00	296	14,10 %
	S obitelji	966	46,00 %
Najviša stručna sprema članova obitelji	Stan/kuća u najmu	657	31,29 %
	Studentski dom	477	22,71 %
Radno iskustvo	SSS i niže	599	28,52 %
	VŠS i više	1.501	71,48 %
Radno iskustvo	Da	1.834	87,33 %
	Ne	266	12,67 %

Izvor: izračun autora. Napomena: % označava proporciju, a n broj studenata u uzorku.

Sociodemografski podaci prikazani u Tablici 1. bitni su, prije svega, za opis promatrane studentske populacije. U ovome uzorku nešto je veći broj studentica (Ž = 64,86 %), što je u skladu s omjerom studentica i studenata na Sveučilištu (Ž = 60,17 %) (Državni zavod za statistiku [DZS], 2021). Najveći broj anketiranih studenata pripada dobnoj skupini između 22 i 25 godina te se nalazi na trećoj godini studija. Većina studenata prolazi s vrlo dobrom ocjenom (prosjek 3,50 - 3,99), dok mali postotak ima ili prolazne ili izvrsne ocjene. Gotovo polovica studenata živi s roditeljima u mjestu gdje studiraju (46,00 %), nakon čega slijede studenti koji unajmljuju kuću ili stan (31,29 %) te na kraju smješteni u studentskom domu (22,71 %). Kod većine studenata (71,48 %) netko od članova obitelji imao je visoku ili višu stručnu spremu. Udio studenata koji su radili neki plaćeni posao izrazilo je visok te oni čine 87,33 % anketiranih studenata. Uz demografske značajke, važnu odrednicu čini i studij koji studenti pohađaju te pripadnost tog studija područjima znanosti i umjetnosti. Tablica 2. prikazuje ispitanike prema znanstvenim i umjetničkim područjima.

Tablica 2.

Ispitanici prema području znanosti i umjetnosti

Područje	%n	%N	Područje	%n	%N
Biomedicina i zdravstvo	10,19 %	9,31 %	Prirodne znanosti	6,81 %	7,25 %
Biotehničke znanosti	6,71 %	6,56 %	Tehničke znanosti	24,76 %	25,25 %
Društvene i humanističke znanosti	47,33 %	49,19 %	Umjetničko područje	4,19 %	2,44 %

Izvor: izračun autora. Napomena: %n označava udio u uzorku, a %N u populaciji. Zbog potrebe zaokruživanja, zbroj proporcija se može razlikovati u drugoj decimali.

Podaci DZS-a o upisanim studentima podrazumijevaju akademsku godinu 2019./2020. kada je ukupan broj studenata sveučilišnih studija iznosio 53.052. Prema broju studenata prednjači Ekonomski fakultet koji čini više od 12 % populacije, dok je najmanje studenata s Metalurškog fakulteta u Sisku koji čini 0,21 % populacije (DZS, 2021), što je u skladu s odabranim uzorkom. Nadalje, kako pokazuje Tablica 2., studenti društvenih i humanističkih znanosti čine gotovo polovicu ispitanika. Slijede ih studenti tehničkog područja koji čine otprilike četvrtinu studenata, zatim studenti iz područja biomedicine i zdravstva, dok su studenti prirodnih znanosti i biotehničkih znanosti otprilike jednako brojni te svaki od njih čini manje od 10 % uzorka. Najmanje je studenata na akademijama kojih je manje od 5 %.

S obzirom na karakteristike populacije, odabrani su i sudionici fokus grupa. Tablica 3. sumira njihove osnovne sociodemografske karakteristike. Ukupan broj sudionika obiju fokus grupa je 21.

Tablica 3.

Profil sudionika fokus grupa

Varijabla	Kategorija	n	%
Spol	M	8	38,10 %
	Ž	13	61,90 %
Dobna skupina	18–20	7	33,33 %
	21–23	13	61,90 %
	24–26	1	4,76 %
Godina studija	1	5	23,81 %
	2	2	9,52 %
	3	3	14,29 %
	4	4	19,05 %
	5	6	28,57 %
	6	1	4,76 %
Sastavnica	Ekonomski fakultet	13	61,90 %
	ostale sastavnice	8	38,10 %

Izvor: izračun autora. Napomena: % označava proporciju, a n broj studenata u uzorku.

Odabrani sudionici fokus grupa trebali su zajedno činiti homogene grupe, zbog čega su sudionici fokus grupa podijeljeni na ekonomiste i neekonomiste. Fokus grupu s Ekonomskog fakulteta činilo je trinaest studenata, a fokus grupu

neekonomista osam studenata sa sljedećih sastavnica: Agronomskog fakulteta, Fakulteta političkih znanosti, Fakulteta strojarstva i brodogradnje, Filozofskog fakulteta, Građevinskog fakulteta, Pravnog fakulteta, Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta te Stomatološkog fakulteta. Korišten je mali namjerni uzorak kako bi se na kontroliran način postigla reprezentativnost i kvalitetna rasprava na zadanu temu, a najvažniji rezultati izneseni su na kraju ovog poglavlja.

3.2. Mjerni instrumenti

Primarni podaci u anketnom istraživanju prikupljeni su elektroničkim putem u siječnju 2022. godine. Na početku upitnika studenti su dobili uvid te im je naglašeno da se ovo istraživanje provodi pod pokroviteljstvom UMFO-a. Ispitanicima je zajamčena anonimnost te su upoznati s namjenom dobivenih rezultata. Anketni upitnik napravljen je po uzoru na međunarodno usporedivi OECD-ov upitnik za mjerenje financijske pismenosti (OECD/INFE, 2011), a riječ je o svojevrsnoj nadopuni upitnika korištenog u istraživanjima Miševića, Pavković i Šošarića (2016) te Pavković, Anđelinovića i Miševića (2018). Prva tri dijela upitnika temeljena su na široko prihvaćenoj definiciji financijske pismenosti kao kombinacije znanja, stavova i uvjerenja i ponašanja. Potom je upitnik proširen na četvrti dio kojim se provjerava praktično znanje. Uzimajući u obzir da se ispituje isključivo mirovinska pismenost kao uži segment financijske pismenosti, sva pitanja u prva četiri dijela vezana su uz mirovine i mirovinski sustav. Peti dio čine osnovna sociodemografska pitanja. Cijeli upitnik moguće je pogledati u Prilogu 1.

Prvi dio upitnika nazvan *Znanje* te četvrti dio *Praktično znanje* čine pitanja zatvorenog tipa s nekoliko ponuđenih opcija, među kojima je jedan odgovor točan. Bodovi su u ta dva dijela dodijeljeni na temelju broja točnih odgovora. Za dijelove *Stavovi i uvjerenja* i *Ponašanje* korištena je Likertova skala sa stupnjevima od 1 (*Nikako se ne slažem*) do 5 (*U potpunosti se slažem*), odnosno od 1 (*Nikako se ne odnosi na mene*) do 5 (*U potpunosti se odnosi na mene*). Dio *Znanje* temeljna je sastavnica financijske te mirovinske pismenosti jer se njezinim vrednovanjem mogu objektivno utvrditi točni i netočni odgovori. Pitanjima se ispituje razumijevanje penalizacije prijevremenog umirovljenja, odnosno “nagrađivanja” kasnijeg odlaska u mirovinu te poznavanje razlika između kapitalizirane štednje i sustava generacijske solidarnosti.

Dio *Stavovi i uvjerenja* čine pitanja kojima se provjerava posjeduju li ispitanici racionalan financijski stav usmjeren prema planiranju budućnosti (mirovine), kao i pažljiv odnos prema novcu. S druge strane, *Ponašanje* obuhvaća nekoliko vrsta financijskog ponašanja koje ukazuju na mirovinsku pismenost: interes o mirovinskom sustavu, svijest o mirovini (štednji za starost) i nužnost brige o vlastitom blagostanju u starosti. Nadalje, *Praktično znanje* studenata sastoji se od pitanja kojima se ispituje studente o obveznim mirovinskim doprinosima i državnim poticajnim sredstvima za dobrovoljnu mirovinsku štednju. Zaključni dio upitnika čine osobni podaci. Osim toga, kako bi se nadopunili zaključci intervjua fokus grupa, upitani su detaljnije o sljedećim stavovima o mirovinskom sustavu: je

li im rano početi štedjeti za mirovinu, treba li mijenjati način financiranja sustava te smatraju li da je trenutni sustav dobar za buduće generacije. Ovi podaci su potrebni za statističku obradu i pronalaženje eventualnih zakonitosti.

Intervju fokus grupa odabran je kao nadopuna anketnom istraživanju radi potpunijeg razumijevanja mirovinske pismenosti studenata Sveučilišta u Zagrebu. Metoda fokus grupe koristi se u svrhu otkrivanja uzroka problema i potencijalnih slabosti studenata u području mirovinske pismenosti, odnosno, cilj metode fokus je dobivanje detaljnog uvida u srž problema, a ne usporedba rezultata između dviju metoda. Sudjelovale su dvije fokus grupe, a s obzirom da su sudionici trebali zajedno činiti homogene grupe, podijeljeni su na studente ekonomskog i neekonomskog usmjerenja. Upotrijebljen je mali uzorak te su sudionici izabrani putem namjernog uzorka. Intervjuiranje fokus grupa je organizirano također u siječnju 2022. godine na Ekonomskom fakultetu.

Fokus provedbe skupnih intervju bio je prikupljanje što većeg broja stavova ispitanika o hrvatskom mirovinskom sustavu i mirovinama, procjeni izazova s kojima se sustav susreće i drugo. Rasprava u fokus grupama djelomično je strukturirana te je podijeljena u pet dijelova, a podsjetnik za intervju fokus grupa priložen je radu kao Prilog 2.

Intervjui su održani pod stručnim vodstvom moderatorice, profesorice psihologije. U svakom dijelu rasprave ostvarena je željena interakcija sudionika te je održavana poticajna atmosfera kako bi se sudionike potaklo na davanje mišljenja o postavljenim temama, ali i o onima koje su proizašle iz diskusije iako nisu bile zamišljene u početnoj strukturi. Cilj nije bio utvrditi neznanje sudionika fokus grupe, već analizirati komunikaciju sudionika i njihov način interpretiranja konkretnih mirovinskih pojmova. Osim analize, nastojalo se utvrditi kako aktualne teme i mediji utječu na dojam studenata o cjelokupnom financijskom sustavu zemlje. Zaključci istraživanja prikazani su u idućem poglavlju.

4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE MIROVINSKE PISMENOSTI STUDENATA

Poglavlje započinje predstavljanjem rezultata kvantitativnog istraživanja mirovinske pismenosti studenata Sveučilišta u Zagrebu u 2022. godini. Nakon analize nalaza kvantitativnog istraživanja, iznose se rezultati kvalitativne analize metodom fokus grupe. Diskutiraju se najvažniji zbirni rezultati, a naposljetku se iznose ograničenja i prijedlozi za buduća istraživanja.

4.2. Rezultati anketnog istraživanja

Anketni upitnik je, kako je i ranije objašnjeno, činilo pet kategorija pitanja, odnosno tri segmenta mirovinske pismenosti prema OECD-ovoj metodologiji, segment praktičnog znanja te skup osnovnih sociodemografskih pitanja. Sva pitanja su prikazana

u Prilogu 1. U nastavku su prikazani temeljni nalazi ankete. Tablica 4. prikazuje odgovore na pitanje iz dijela upitnika koji se odnosi na znanje i praktično znanje.

Tablica 4.

Postotak točnih odgovora u segmentima *Znanje* i *Praktično znanje*

Koncept	Pitanje u upitniku	Postotak točnih odgovora
Razumijevanje penalizacije umirovljenja	Znanje, 1.	89,95 %
Poznavanje raspodjele obveznih mirovinskih doprinosa	Znanje, 2.	43,43 %
Iznosi obveznih mirovinskih doprinosa	Praktično znanje, 1.	46,33 %
Upoznatost s državnim poticajima za dobrovoljnu mirovinsku štednju	Praktično znanje, 2.	20,71 %

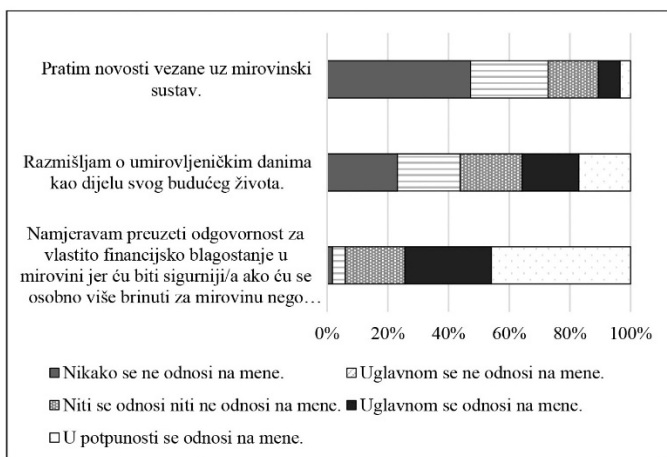
Izvor: izrada autora

U Tablici 4. vidi se kako je skoro 90 % ispitanih točno odgovorilo na pitanje oko penalizacije prijevremenog umirovljenja. Polazni faktor za određivanje prijevremene starosne mirovine trajno se smanjuje za 0,2 % za svaki mjesec ranijeg odlaska u mirovinu prije navršene propisane dobi osiguranika, kako stoji u Zakonu. Prema tome, može se zaključiti da su ispitanici dovoljno upoznati s postojanjem penalizacije odlaska u mirovinu prije navršene dobi osiguranika koja je propisana za stjecanje prava na starosnu mirovinu.

Nadalje, Tablica 4. pokazuje kako većina studenata ne poznaje točnu raspodjelu obveznih mirovinskih doprinosa. Naime, po trenutnoj zakonskoj regulativi, veći dio obveznih doprinosa iz bruto plaće se uplaćuje u državni proračun (15 %), a manji dio u obvezni mirovinski fond (5 %) koji je osiguranik odabrao ili u koji je bio svrstan po inerciji. Nakon pitanja o raspodjeli mirovinskih doprinosa, od studenata se i na fokus grupi i u anketnom upitniku tražilo da navedu točan iznos obveznih mirovinskih doprinosa iz bruto plaće.

Kako je ranije rečeno, u prvi mirovinski stup koji se temelji na generacijskoj solidarnosti, svakog mjeseca se uplaćuje 15 % mirovinskog doprinosa iz bruto plaće, a u drugi mirovinski stup uplaćuje se 5 % mirovinskog doprinosa iz bruto plaće. Može se zaključiti kako ponovno više od polovice studenata (53,67 %) nije točno odgovorilo na pitanje oko iznosa raspodjele obveznih mirovinskih stupova. Ovime se potvrđuje kako studenti nisu dovoljno upoznati s mirovinskim doprinosima.

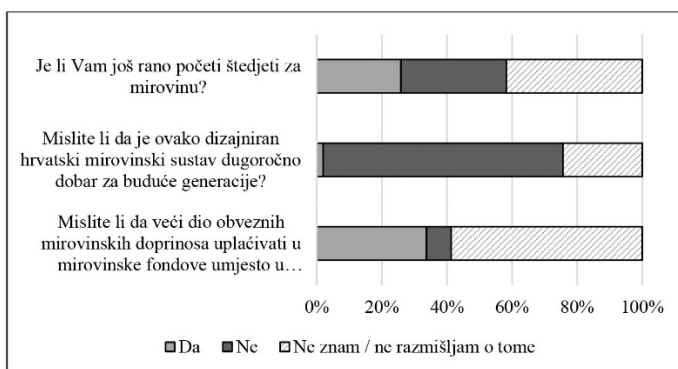
U posljednjem pitanju ispituje se poznavanje dobrovoljne mirovinske štednje. Učlanjenjem u dobrovoljni mirovinski fond korisniku se omogućuje pravo na državne poticaje do 750 kuna godišnje. Poticaji iznose 15 % godišnje uplate, dok je za dobivanje maksimalnih poticaja dovoljna mjesečna uplata od 417 kuna. Vidljivo je kako čak 79,29 % studenata nije točno odgovorilo na pitanje oko maksimalnog iznosa državnih poticaja na godišnjoj razini u dobrovoljni mirovinski fond. Navedeno upućuje na zaključak kako studenti nisu dostatno upoznati s beneficijama učlanjenja u neki dobrovoljni mirovinski fond. Slika 1. razmatra ponašanja vezana uz mirovinsku pismenost.

Slika 1. Ponašanje studenata koje ukazuje na mirovinsku pismenost

Izvor: izrada autora

Na pitanje prate li novosti vezane za mirovinski sustav, više od 70 % studenata je izjavilo kako ne prate novosti vezane za mirovinski sustav, dok je njih malo više od 10 % izjavilo kako prate novosti. Na pitanje razmišljaju li o umirovljeničkim danima kao dijelu svog budućeg života, preko 40 % studenata je izjavilo kako ne razmišljaju o umirovljeničkim danima, dok je malo manje od 40 % njih izjavilo kako razmišljaju o umirovljeničkim danima. Posljednjim pitanjem u ovom segmentu upitnika se studente pitalo namjeravaju li preuzeti odgovornost za vlastito financijsko blagostanje u mirovini jer će biti sigurniji ako se osobno više brinu za mirovinu nego ako to prepuste državi. Više od 70 % studenata je izjavilo kako namjeravaju preuzeti odgovornost za vlastito financijsko blagostanje umjesto da ga prepuste državi. Slika 2. prikazuje stavove studenata vezane uz mirovine i mirovinski sustav.

Slika 2. Stavovi studenata o mirovinama i mirovinskom sustavu

Izvor: izrada autora

Na Slici 2. može se vidjeti da 25,86 % studenata smatra da im je rano početi štedjeti za mirovinu, njih 32,38 % smatra kako im nije rano početi štedjeti za mirovinu, dok njih 41,76 % ne zna ili ne razmišlja o tome. Nadalje, Slika 2. prikazuje odgovore na pitanje smatraju li studenti da je ovako dizajniran hrvatski mirovinski sustav dugoročno dobar za buduće generacije. Vidi se kako čak 73,71 % studenata smatra da ovako dizajniran hrvatski mirovinski sustav nije dugoročno dobar za buduće generacije, dok njih 24,33 % smatra da je ovako dizajniran hrvatski mirovinski sustav dugoročno dobar za buduće generacije. Na kraju, 33,71 % studenata smatra da se veći dio obveznih mirovinskih doprinosa treba uplaćivati u mirovinske fondove umjesto u državni proračun, njih 7,57 % smatra da ne treba, dok 58,71 % studenata ne zna, odnosno ne razmišlja o distribuciji obveznih mirovinskih doprinosa.

Pokazatelji deskriptivne statistike analizirani su na uzorku od 2.100 studenata Sveučilišta u Zagrebu i prikazuju se u nastavku. I ova jednostavna analiza govori o velikom izazovu podizanja mirovinske pismenosti studenata. Kako bi se utvrdila povezanost sociodemografskih karakteristika i rezultata ostvarenih u anketnom upitniku, u Tablici 5. prikazani su postotci točnih odgovora na pitanja iz segmenata *Znanje* i *Praktično znanje*, kao i prosječna vrijednost kod *Stavova* i *uvjerenja* te *Ponašanja*.

Tablica 5. prikazuje razlike u postotku točnih odgovora u dijelovima *Znanje* i *Praktično znanje* te u prosječnim vrijednostima u segmentima *Stavovi* i *uvjerenja* te *Ponašanje*. Iz rezultata je moguće iščitati značajne statističke razlike s obzirom na sociodemografske karakteristike ispitanika. Najznačajnije razlike se uočavaju kod dobnih skupina te je ta varijabla signifikantna kod svakog segmenta mirovinske pismenosti. Može se vidjeti kako postotak točnih odgovora i prosjek poželjnih² stavova i ponašanja rastu s dobi, što se može pripisati većem interesu za ovu tematiku, susretanju s ovom tematikom unutar i izvan studija te stjecanju radnog iskustva. Statistički najveća razlika očituje se kod *Ponašanja* ($F = 20,59$; $p = 0,00$), dok je značajan utjecaj i na *Praktično znanje* ($F = 19,51$; $p = 0,00$).

Značajan utjecaj na mirovinsku pismenost ima i spol. Statistički testovi pokazuju kako su studenti ostvarili signifikantno veći rezultat kod *Znanja* ($t = 10,62$; $p = 0,00$) i *Praktičnog znanja* ($t = 25,10$; $p = 0,00$), ali su pokazali i veću razinu poželjnog ponašanja ($t = 1,89$; $p = 0,06$). Analizom utjecaja godine studija utvrđeno je da ona u velikoj mjeri određuje razinu znanja i praktičnog znanja o ovoj tematici. *Praktično znanje* značajno raste s godinom studija ($F = 11,16$; $p = 0,00$), no zanimljivo je kako *Znanje* raste do pete godine studija, dok se prosjek na šestoj godini nalazi nešto niže. Razlog tome je što šesta godina studija postoji isključivo u području biomedicine i zdravstva koje obuhvaća sastavnice koje nemaju veze s područjem ekonomije i u pravilu ne nude kolegije koji pokrivaju tematiku financijske i mirovinske pismenosti. Kretanje prosječnih vrijednosti kod *Ponašanja* ima jednak trend kao i u dijelu *Znanje* te raste do pete godine studija.

---

² Pod poželjnim stavovima i uvjerenjima te poželjnim ponašanjima podrazumijevaju se ona koja znače veću mirovinsku pismenost. Primjerice, poželjno je informirati se o mirovinskom sustavu (1. pitanje u dijelu *Ponašanje*).

Tablica 5.

Postotak riješenosti i prosječna vrijednost segmenata mirovinske pismenosti prema sociodemografskim obilježjima

Varijabla	Kategorija	Znanje	Stavovi i uvjerenja	Ponašanje	Praktično znanje
Spol	M	67,62 %	3,79	3,04	36,04 %
	Ž	66,19 %	3,76	2,94	32,16 %
		$t = 10,62$ $p = 0,00$	$t = 0,62$ $p = 0,54$	$t = 1,89$ $p = 0,06$	$t = 25,10$ $p = 0,00$
Dobna skupina	18–21	64,72 %	3,69	2,81	28,39 %
	22–25	67,77 %	3,83	3,06	35,74 %
	26–29	71,25 %	3,79	3,42	45,00 %
	30+	69,39 %	3,90	3,57	54,08 %
			$F = 2,93$ $p = 0,03$	$F = 5,71$ $p = 0,00$	$F = 20,59$ $p = 0,00$
Godina studija	1	62,92 %	3,74	2,79	26,44 %
	2	67,53 %	3,74	2,85	28,09 %
	3	62,74 %	3,79	2,99	33,62 %
	4	68,90 %	3,81	3,03	35,33 %
	5	70,81 %	3,78	3,14	39,98 %
	6	64,52 %	3,69	2,95	54,84 %
			$F = 5,20$ $p = 0,00$	$F = 0,63$ $p = 0,68$	$F = 8,56$ $p = 0,00$
Prosječna ocjena na studiju	2,00 – 2,49	67,74 %	3,81	2,69	27,42 %
	2,50 – 2,99	64,63 %	3,87	3,07	38,41 %
	3,00 – 3,49	64,76 %	3,75	3,04	35,24 %
	3,50 – 3,99	65,92 %	3,80	2,91	31,76 %
	4,00 – 4,49	68,52 %	3,76	2,95	31,77 %
	4,50 – 5,00	69,26 %	3,72	3,02	35,47 %
			$F = 1,51$ $p = 0,18$	$F = 1,17$ $p = 0,32$	$F = 2,70$ $p = 0,02$
Smještaj u mjestu studija	S obitelji	67,49 %	3,78	3,06	36,28 %
	Stan/kuća u najmu	66,44 %	3,81	2,94	32,04 %
	Studentski dom	65,41 %	3,71	2,84	29,98 %
		$F = 0,84$ $p = 0,43$	$F = 2,37$ $p = 0,09$	$F = 11,81$ $p = 0,00$	$F = 6,48$ $p = 0,00$
Najviša stručna sprema članova obitelji	SSS i niže	66,28 %	3,77	2,96	33,06 %
	VŠS i više	66,86 %	3,78	3,00	33,71 %
		$t = 0,41$ $p = 0,68$	$t = 0,19$ $p = 0,85$	$t = 0,71$ $p = 0,48$	$t = 0,40$ $p = 0,69$
Radno iskustvo	Da	66,68 %	3,80	3,00	33,97 %
	Ne	66,73 %	3,60	2,80	30,45 %
		$t = -0,02$ $p = 0,98$	$t = 2,86$ $p = 0,00$	$t = 2,61$ $p = 0,00$	$t = 1,58$ $p = 0,11$

Izvor: izračun autora. Napomena: t označava test veličinu t -testa, F test veličinu F -testa, a p pripadajuću vjerojatnost. Osjenčane ćelije pokazuju statistički značajne rezultate.

Govoreći o prosjeku ocjena, on se pokazao signifikantnim kod *Ponašanja* i *Praktičnog znanja*, no kod te varijable nije uočljiv jasan trend. S druge strane, provedeni testovi potvrđuju značaj radnog iskustva za usvajanje poželjnih *Stavova i uvjerenja* ($t = 2,86$; $p = 0,00$), kao i *Ponašanja* ($t = 2,61$; $p = 0,00$). Varijabla koja se nije pokazala značajnom ni u jednom segmentu je stručna sprema članova obitelji, što se može objasniti nejasnom vezom između razine obrazovanja članova obitelji i njihove pismenosti. Budući

da se u pitanju nije tražila razina ekonomskog obrazovanja, ne može se podrazumijevati određena pismenost članova obitelji ispitanika.

Tablica 6.

Postotak riješenosti i prosječna vrijednost segmenata mirovinske pismenosti prema području znanosti i umjetnosti

Područje	Znanje	Stavovi i uvjerenja	Ponašanje	Praktično znanje
Biomedicina i zdravstvo	70,33 %	3,56	2,83	31,54 %
Biotehničke znanosti	69,50 %	3,79	3,03	36,52 %
Društvene i humanističke znanosti	64,74 %	3,81	3,09	37,02 %
Prirodne znanosti	68,18 %	3,70	2,82	31,82 %
Tehničke znanosti	68,17 %	3,80	2,86	29,62 %
Umjetničko područje	64,20 %	3,74	2,83	19,89 %
	$F = 2,26$ $p = 0,05$	$F = 4,48$ $p = 0,00$	$F = 8,44$ $p = 0,00$	$F = 6,89$ $p = 0,00$

Izvor: izračun autora. Napomena: F označava test veličinu F -testa, a p pripadajuću vjerojatnost.

U Tablici 6. može se vidjeti izražena divergencija među znanstvenim područjima, u svim dijelovima mirovinske pismenosti. Statistički testovi potvrđuju kako je pripadnost studija određenom području značajna odrednica mirovinske pismenosti, što je uzrokovano (ne)zastupljenošću kolegija vezanih uz ekonomiju i financije, ali i matematičkih kolegija jer je financijska pismenost usko vezana uz matematičku pismenost (Skagerlund, Lind, Strömbäck, Tinghög & Västfjäll, 2018). Međutim, rezultati prema znanstvenim i umjetničkim područjima nisu u potpunosti u skladu s očekivanjima. Kod *Znanja* najvišu razinu bilježi područje biomedicine i zdravstva, što nije očekivan nalaz. Naime, u ovoj kategoriji je na pitanje o prijevremenom umirovljenju točno odgovorilo gotovo 90 % ispitanika u svakom od znanstvenih područja pa su razlike u postotku riješenosti uvjetovane točnim odgovorom na pitanje o raspodjeli mirovinskih doprinosa, a na to pitanje je generalno mali broj studenata znao odgovor. S druge strane, kod *Ponašanja* i *Praktičnog znanja* vidi se prednost društvenih i humanističkih znanosti zbog značajno viših rezultata ostvarenih od strane studenata Ekonomskog fakulteta. Kod *Stavova i uvjerenja*, razlike su suptilnije, ali interesantno, studenti područja biomedicine i zdravstva ostvarili su najniži rezultat. Sumarne rezultate, posebice prema područjima znanosti i umjetnosti, treba uzimati s dozom opreza iz dva razloga: velike heterogenosti među studentima različitih sastavnica i malog broja pitanja na kojima se temelji izračun. Naime, velik broj autora temelji svoje mjere na malom setu pitanja (Henry, Weber & Yarbrough, 2001; Lusardi & Mitchell, 2007b; 2007c; 2008), no, kako Huston (2010) ističe, na temelju malog broja pitanja ne bi se trebalo zaključivati je li netko financijski pismen ili ne, pa su vrijednosti u Tablici 5. i Tablici 6. više ilustrativnog karaktera.

4.3. Rezultati intervjua fokus grupa

Strukturirana rasprava u fokus grupama podijeljena je na pet logičnih dijelova. Pitanja postavljena fokus grupama pratila su anketni upitnik, dok se potpitanjima postiglo dublje razumijevanje stavova, znanja i ponašanja studenata. U nastavku su sintetizirani zaključci fokus grupa, a svaka fokus grupa promatra se zasebno zbog izražene divergencije u razmišljanjima.

4.3.1. Financijsko znanje kroz aktualne ekonomske teme

U prvom dijelu raspravljalo se o prijevremenom odlasku u mirovinu, svrsi mirovinskog sustava te o doprinosima.

Neekonomisti: Većina ih je navela da će im mirovina biti manja od nekog drugog usporedivog umirovljenika ukoliko odu u mirovinu dvije godine prije Zakonom (NN 157/13, 151/14, 33/15, 93/15, 120/16, 18/18, 62/18, 115/18, 102/19 i 84/21, dalje u tekstu Zakon) propisane dobi, ali nisu znali koliko i na koji način se to računa. Također, znali su da se prema Zakonu u punu starosnu mirovinu odlazi sa 65 godina. Na pitanje oko svrhe mirovinskog sustava nisu dali jasne odgovore, već su bili u formi odgovora da je svrha „odlučivanje o iznosu mirovina“ i „čuvanje našeg novca dok ne odemo u mirovinu“. Nitko nije znao konkretne postotke ni raspodjelu doprinosa. Neki su čuli kako postoje mirovinski stupovi, dok su ih drugi zvali „mirovinski stupnjevi“. Dvoje ispitanika nije znalo za mirovinske fondove niti da se dio plaće izdvaja za mirovinski sustav.

Ekonomisti: Svi sudionici su znali da će im mirovina biti manja od nekog drugog usporedivog umirovljenika i da postoji razlika u rasponu godina koji utječe na iznos mirovine, kao i da se po Zakonu odlazi sa 65 godina u mirovinu. Na pitanje oko svrhe mirovinskog sustava naveli su da je svrha briga za postojeće umirovljenike i štednja za mirovinu te raspodjela dohotka. Na pitanje gdje se uplaćuju doprinosi za 1. i 2. stup, većina ih je znala za konkretne brojke, ali ne i za njihovu raspodjelu. Jedna sudionica nije znala da je 1. stup temeljen na generacijskoj solidarnosti.

4.3.2. Stavovi i uvjerenja s navedenim primjerima

U drugom dijelu raspravljalo se o formalnom obrazovanju i njegovoj ulozi u razumijevanju mirovina i mirovinskog sustava te o razini mirovine za dostojan život.

Neekonomisti: Sudionici su bili podijeljeni oko pitanja bi li trebalo uvesti formalno obrazovanje u škole, a neki sudionici su naveli da ta tema nije pretjerano važna. Na pitanje vezano uz dostatnost mirovine, svi su odgovorili kako im mirovina neće biti dostatna za dostojan život. Dostatnom mirovinom bi smatrali onu kojom bi mogli podmiriti režije.

Ekonomisti: Većina sudionika smatra da bi trebalo uvesti neki oblik formalnog financijskog obrazovanja od srednje škole, dok je jedna sudionica

istaknula da nije potrebna formalna edukacija o ovom području. Na pitanje o dostatnosti mirovine, svi su se složili kako im mirovina neće biti dovoljna za dostojan život. Jedan sudionik je znao kako je prosječna mirovina oko 2.500,00 kuna, a drugi je znao navesti stopu zamjene.

4.3.3. Ponašanje u svakodnevnim situacijama

U trećem dijelu nastojala se potaknuti rasprava oko financijskog ponašanja sudionika fokus grupe vezanih za mirovinski sustav.

Neekonomisti: Što se tiče informacija i vijesti oko mirovinskog sustava, ne navode da prate niti da im dolaze informacije. Niti jedan sudionik nije naveo da dobiva ikakve informacije o mirovinskom sustavu. Na pitanje kako misle djelovati sada kako bi im bilo bolje u mirovini, navode da bi štedjeli sa strane te da bi ulagali u nekretnine. Jedan sudionik je naveo da bi ulagao u kriptovalute, a jedna sudionica bi isključivo držala novac na računu u banci.

Ekonomisti: Sudionici navode da postoji malo informacija oko samog mirovinskog sustava, ali su svjesni problema neaktivnog stanovništva na tržištu rada te nepovoljnog omjera osiguranika i umirovljenika. Dvoje ih je navelo kako se u vijestima govori jedino o neodrživosti sustava. Na pitanje što bi mogli sada učiniti kako bi im bilo bolje u mirovini, navode da bi ulagali u nekretnine, dionice i dobrovoljne mirovinske fondove.

4.3.4. Financijsko okruženje studenata

U četvrtom dijelu rasprava se vodila oko mirovinskih stupova, iznosa obveznih mirovinskih doprinosa i njihovoj raspodjeli, oko izvora informiranja te utjecaja na financijske odluke.

Neekonomisti: Na pitanje što mirovinski fondovi rade, jedan sudionik je naveo da „dijele mirovinu“. Većina sudionika je navela kako ne žele ulagati novac u 3. stup, već da bi radije ulagali taj novac u nešto drugo. Općenito su pokazali veliko nepovjerenje prema financijskim institucijama te se većina složila da bi, ukoliko bi dobili neku veću svotu novca, istu držali kod kuće. Većina sudionika informira se na internetu, a pri donošenju financijskih odluka konzultiraju se s roditeljima. Neki navode da bi vjerovali i prijateljima koji su magistri ekonomije, ali ne bi tzv. *influencerima*. Također, svi su se složili kako ne bi znali postaviti prava pitanja vezana uz osobne financije i ulaganja te kako ne bi znali procijeniti jesu li donijeli dobru financijsku odluku.

Ekonomisti: Većina sudionika ispravno je navela kakva je raspodjela mirovinskih doprinosa, a manji dio znao je gdje koji dio ide. Upoznati su s državnim poticajima vezanim uz DMF, a jedna je sudionica za navedeno čula od starije sestre koja je birala fond u koji će ulagati. Također su znali kako se odabire OMF pri zaposlenju. Većina sudionika kao izvor informacija navodi internet i

dnevne novine, a pri donošenju financijskih odluka prvo se konzultiraju s roditeljima, a onda s prijateljima. Jedna sudionica je navela da se informirala u banci o utjecaju inflacije na njezinu štednju.

4.3.5. Stavovi o mirovinskom sustavu

Posljednji dio strukturiranog dijela fokus grupe bio je najfleksibilniji glede komunikacije. Rasprava se vodila o trenutku kada je najbolje početi štedjeti, dizajnu postojećeg mirovinskog sustava i načinu raspodjele mirovinskih doprinosa.

Neekonomisti: Slažu se i da im je rano početi štedjeti za mirovinu. Na pitanje da navedu neke financijske institucije i objasne koja im je svrha, pokazali su sveopću zbunjenost jer nisu razumjeli što znači taj pojam. Naposljetku su se, uz navođenje moderatora, sjetili banaka i HNB-a. Za kraj, naveli su da treba preraspodijeliti mirovinske doprinose, ali nisu objasnili na koji način bi to napravili. Na kraju se može zaključiti kako nisu pokazali interes za ovu tematiku.

Ekonomisti: Polovica sudionika već razmišlja o mirovini, dok njih pola smatra da bi trebalo početi štedjeti za mirovinu već od prve plaće. Svjesni su problema na tržištu rada i demografskih izazova. Znali su navesti većinu financijskih institucija i ispravno objasnili njihovu svrhu. Zaključno, pokazali su interes za daljnje financijsko opismenjavanje i istaknuli da bi rado pratili takav sadržaj na YouTube kanalu.

Kroz kvalitativnu analizu metodom fokus grupe, dobiven je detaljan i koncizan uvid u način razmišljanja, predznanje i stavove heterogenih skupina studentske populacije. Razlike između predznanja i stavova neekonomista i ekonomista pokazale su se značajnima, a neke ideje studenata, barem onih koji su pokazali interes za daljnje financijsko i mirovinsko opismenjavanje, bile su pravo osvježanje i dobar putokaz za daljnje prijedloge unaprjeđenja procesa podizanja razine financijske i mirovinske pismenosti. Na temelju rasprave može se zaključiti da nositelji programa financijskog opismenjavanja trebaju različito pristupati ekonomistima i neekonomistima koji nisu pokazali velik interes za tematiku. Potrebno je prilagoditi kanale informiranja studentima neekonomskog usmjerenja, koristeći više audiovizualne materijale, društvene mreže i općenito kraći sadržaj, imajući na umu da je njihovo osnovno znanje o području uglavnom malo. Međutim, neekonomisti su iskazali interes za financijsko obrazovanje koje bi bilo uklopljeno u njihove trenutne studentske obveze pa bi trebalo razmotriti opcije kraćih edukacija koje bi se održavale na sastavnicama na kojima studenti studiraju. Iz svega spomenutog, vidljivo je da su zaključci intervjua fokus grupa pridonijeli smislenijoj interpretaciji razine mirovinske pismenosti studenata te obogatili cjelokupno istraživanje.

Komparacijom nalaza intervjua fokus grupa i anketnog istraživanja može se donijeti nekoliko zajedničkih zaključaka. Vidljive su razlike u poznavanju tematike između ekonomista i neekonomista, ali i u interesu za ovo područje, što se također očituje u iskazanim stavovima. Mirovinska pismenost je, uz informiranje o tematici, uvjetovana i određenim sociodemografskim karakteristikama, među kojima

treba istaknuti dob i godinu studija, što se potvrdilo na fokus grupama. Niža razina znanja i praktičnog znanja o području vezana je i uz manji interes za ekonomske i financijske teme. Stoga je potrebno kreirati veći broj edukacija za studente neekonomskih usmjerenja kako bi se potaknuo veći interes za ove životno važne teme.

Nakon provedene analize, potrebno je ukazati na nekoliko ograničenja rada koja proizlaze iz odabira metodologije. Prvo ograničenje vezano je uz anketni upitnik, ono je rezultat oslanjanja na subjektivna mišljenja ispitanika, što povlači probleme pristranosti, neiskrenosti te nedostatka objektivnosti. Drugo ograničenje odnosi se na nedostatke intervjua fokus grupa koji uključuju ograničenje diskusije i broja pitanja zbog unaprijed određenog trajanja intervjua i veličine skupine, a moguće je i da određeni sudionici nisu izrazili svoje mišljenje zbog procjene vlastitog neznanja. Treće ograničenje odnosi se na relativno mali broj pitanja u anketnom upitniku, zbog čega je zaključke potrebno uzimati s mjerom opreza. Mirovinsku pismenost bi se zasigurno moglo ispitivati i uz pomoć drugih pitanja, no uključivanje većeg broja čestica u upitniku nadilazilo je kapacitete ovog istraživanja. U budućim istraživanjima, ona se može ispitivati primjenom komplementarnih metoda poput dubinskog intervjua te na drukčijem setu pitanja. Osim studentske populacije, bilo bi zanimljivo ispitati mirovinsku pismenost mlađeg radnog stanovništva ili radnika koji će ubrzo u mirovinu.

5. ZAKLJUČAK

Mirovinsku pismenost čini skup znanja, stavova, ponašanja te vještina koje se odnose na mirovine i mirovinski sustav, a pojedincima predstavljaju preduvjet za donošenje optimalnih odluka pri odlasku u mirovinu. Proces mirovinskog opismenjavanja stoga čini proces u kojem budući umirovljenici stječu znanja o mirovinskom sustavu i o privatnoj štednji kako bi spriječili odlazak u mirovinu bez adekvatnih sredstava za život u trećoj životnoj dobi. Dugoročna štednja posebno je važna u slučaju niskih mirovinskih primanja iz javnog mirovinskog sustava, stoga je nužno osvijestiti građane o preuzimanju odgovornosti za vlastitu financijsku poziciju. Mnogobrojne institucije iz financijskog i realnog sektora prepoznale su značaj ove tematike, a broj projekata i inicijativa za opismenjavanje hrvatskih građana eksponencijalno raste. Međutim, najvažniji korak učinjen je donošenjem Nacionalnih strateških okvira financijske pismenosti potrošača (NN 11/15 i 68/21) kojima je formalizirana važnost ove teme. Uz to, Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021. – 2026. naglašava značaj programa za povećanje financijske pismenosti građana kao jednog od instrumenata ostvarenja adekvatnih mirovina.

Svrha ovog rada je proučiti mirovinsku pismenost studenata Sveučilišta u Zagrebu te dati odgovore na pitanja o vezi sociodemografskih karakteristika studenata te karakteristika studijskog programa i mirovinske pismenosti. Nadalje, u radu su ispitani stavovi studenata o mirovinama i hrvatskom mirovinskom sustavu općenito te su na kraju prepoznata područja gdje postoji prostor za daljnju edukaciju. Radi potpunijeg razumijevanja problema istraživanja, u okviru rada

provedeno je i kvalitativno i kvantitativno istraživanje, pri čemu se kvalitativno istraživanje odnosi na metodu fokus grupa, a kvantitativno na anketno istraživanje. Intervju fokus grupa proveden je na dvije međusobno heterogene fokus grupe koje su činili studenti Ekonomskog fakulteta te ostali studenti. Nalazi fokus grupa ukazuju na izrazitu divergenciju u svim aspektima mirovinske pismenosti između ovih dviju grupa, ali i u velikoj razlici u interesu za ovo područje.

Anketno istraživanje provedeno je na stratificiranom uzorku od 2.100 studenata svih 34 sastavnica Sveučilišta u Zagrebu. Uz odabir ispitanika po sastavnicama i područjima znanosti i umjetnosti, vodilo se računa i o sociodemografskim značajkama, kako bi se ostvarila reprezentativnost uzorka. Rezultati anketnog istraživanja u skladu su sa zaključcima fokus grupa te pokazuju kako su razlike u pismenosti najizraženije kod različitih dobnih skupina. Može se vidjeti kako značajan utjecaj na mirovinsku pismenost ima i spol, godina studija, smještaj te radno iskustvo. Manje je važan prosjek ocjena, dok se stručna sprema članova obitelji pokazala neznčajnom. Niža razina znanja i praktičnog znanja o području povezana je s nižim interesom za ovo područje. Iz tog razloga nužno je kreirati veći broj programa financijskog i mirovinskog opismenjavanja, a posebno onih namijenjenih studentima neekonomskih usmjerenja.

LITERATURA

Barbić, D., Palić, I. & Lučić, A. (2018). Investigating Retirement Planning Behavior of Financially (Il) Literate Citizens in Croatia. U: Soliman, K. S. (ur.), Proceedings of the 32nd International Business Information Management Association Conference (str. 5199-5204). Seville: IBIMA.

Bongini, P. & Cucinelli, D. (2019). University students and retirement planning: never too early. *International Journal of Bank Marketing*, 37(3), 775-797. <https://doi.org/10.1108/IJBM-03-2018-0066>

Braš Roth, M., Gregurović, M., Markočić Dekanić, A. & Ružić, D. (2014). PISA 2012: Financijska pismenost, Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja - PISA centar.

Chen, H. & Volpe, R. P. (1998). An Analysis of Personal Financial Literacy Among College Students. *Financial Services Review*, 7(2), 107-128. [https://doi.org/10.1016/S1057-0810\(99\)80006-7](https://doi.org/10.1016/S1057-0810(99)80006-7)

Creswell, J. W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc.

Dick, J. (2020). *The Relationship Between Pension Literacy, Retirement Planning and the Propensity to Seek Financial Advice in the Light of the 2015 Pension Freedoms*. Doktorska disertacija. Newcastle: Northumbria University.

Državni zavod za statistiku (DZS) (2021). *Studenti u akademskoj godini 2019./2020*. <https://web.dzs.hr/arhiva.htm>

Fornero, E. & Monticone, C. (2011). Financial literacy and pension plan participation in Italy. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 547-564. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000473>

Gavurova, B., Huculova, E., Kubak, M. & Cepel, M. (2017). The State of Students' Financial Literacy in Selected Slovak universities and its Relationship with Active Pension Savings. *Economics and Sociology*, 10(3), 206-219. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2017/10-3/15>

Henry, R. A., Weber, J. G. & Yarbrough, D. (2001). Money Management Practices of College Students, *College Student Journal*, 35(2), 244-249.

Hrvatska narodna banka (2016). Mjerenje financijske pismenosti i financijske uključenosti u Hrvatskoj. https://www.hnb.hr/documents/-20182/499482/hp04022016_prezentacija.pdf/120e9a61eb20-4410-8efe-372a6e2-7afde?e=1455521700330

Huston, S. J. (2010). Measuring Financial Literacy. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 296-316. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01170.x>

Jovanovski, V. (2020). The Future of Retirement: Retirement Literacy and Financial Behavior of Teachers Population in the Slavonia Region. U: Barković Bojanić, I. & Erceg, A. (ur.), *Aging Society - Rethinking and Redesigning Retirement* (str. 139-158). Osijek: Ekonomski fakultet.

Kalmi, P. & Ruuskanen, O. (2018). Financial literacy and retirement planning in Finland. *Journal of Pension Economics & Finance*, 17(3), 335-362. <https://doi.org/10.1017/S1474747217000270>

Landerretche, O. & Martínez, C. (2013). Voluntary savings, financial behavior, and pension finance literacy: Evidence from Chile. *Journal of Pension Economics and Finance*, 12(3), 251-297. <https://doi.org/10.1017/S1474747212000340>

Li, Y., Burr, J. A. & Miller, E. A. (2019). Pension Plan Types and Financial Literacy in Later Life. *The Gerontologist*, 59(2), 260-270. <https://doi.org/10.1093/geront/gnx135>

Lučić, A., Barbić, D. & Bojčeta Markoja, D. (2020). Using Education as a Strategic Communication Tool - A Case Study Of Raising Financial Literacy And Voluntary Pension Fund Promotion. U: Tkalac Verčić, A., Tench, R. & Einwiller, S. (ur.), *Joy: Using strategic communication to improve well-being and organizational success* (str. 183-200). Bingley: Emerald Publishing Ltd. <https://doi.org/10.1108/S2398-391420200000005013>

Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2007a). Financial Literacy and Retirement Planning: New Evidence from the Rand American Life Panel. MRRC Working Paper, 2007-157, 1-33. <https://mrdrc.isr.umich.edu/publications/Papers/pdf/wp157.pdf>. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1095869>

Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2007b). Baby Boomer Retirement Security: The Roles of Planning, Financial Literacy, and Housing Wealth. *Journal of Monetary Economics*, 54(1), 205-224. <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2006.12.001>

Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2007c). Financial Literacy and Retirement Preparedness: Evidence and Implications for Financial Education. *Business Economics*, 42(1), 35-44. <https://doi.org/10.2145/20070104>

Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2008). How Much Do People Know About Economics and Finance?. MRRC Working Paper, 2008-5, 1-6. <https://mrdrc.isr.umich.edu/publications/policy/pdf/Lusardi-Mitchell.pdf>

Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2011). Financial Literacy and Planning: Implications for Retirement Wellbeing. NBER Working Paper, 17078, 1-38. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w17078/w17078.pdf. <https://doi.org/10.3386/w17078>; <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199696819.003.0002>

Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2006). Financial literacy and planning: Implications for retirement wellbeing. DNB Working Papers, 078. <http://www.econ.yale.edu/~shiller/behmacro/2005-11/lusardi.pdf>. <https://doi.org/10.3386/w17078>

Lusardi, A., Alessie, R. & van Rooij, M. (2011). Financial literacy and retirement preparation in the Netherlands. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 527-545. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000461>

Lusardi, A., Mitchell, O. S. & Curto, V. (2009). Financial Literacy among the Young: Evidence and Implications for Consumer Policy. NBER Working Paper, 15352, 1-34. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w15352/w15352.pdf. <https://doi.org/10.3386/w15352>

Marotta, G. (2020). Behind the success of dominated personal pension plans: Sales force and financial literacy factors. *Journal of Pension Economics & Finance*, 19(4), 532-547. <https://doi.org/10.1017/S1474747219000209>

Mišević, D., Pavković, A. & Šošarić, A. (2016). Modeliranje financijske pismenosti studenata Sveučilišta u Zagrebu: Analiza, perspektiva i prijedlozi za budućnost. <https://apps.unizg.hr/ректорова-nagrada/javno/stari-radovi/3485/preuzmi>

Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine. *Narodne novine* br. 11/15.

Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2021. do 2026. godine. *Narodne novine* br. 68/21.

OECD (2005). *Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies*. <https://www.oecd.org/finance/financial-education/imp-rovingfinancial-literacyanalysisofissuesandpolicies.htm>. <https://doi.org/10.1787/9789264012578-en>

OECD (2008). *Improving Financial Education and Awareness on Insurance and Private Pensions*. https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/improving-financial-education-and-awareness-on-insurance-and-priv-ate-pensions_9789264046399-en

OECD (2011). *Improving Financial Education Efficiency: OECD-Bank of Italy Symposium on Financial Literacy*. https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/improving-financial-education-efficiency_9789264108219-en

OECD (2014). *Financial Education for Youth: The Role of Schools*. <https://www.oecd.org/education/financial-education-for-youth.htm>. <https://doi.org/10.1787/9789264174825-en>

OECD (2020). *Financial Literacy of Adults in South East Europe*. <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/Financial-Literacy-of-Adults-in-South-East-Europe.pdf>

OECD/INFE (2011). *Measuring Financial Literacy: Core Questionnaire in Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy*. <https://www.oecd.org/finance/financial-education/49319977.pdf>

Pavković, A., Anđelinović, M. & Mišević, D. (2018). Measuring financial literacy of university students. *Croatian Operational Research Review*, 9(1), 87-97. <https://doi.org/10.17535/crorr.2018.0008>

Peng, T.-C. M., Bartholomae, S., Fox, J. J. & Cravener, G. (2007). The Impact of Personal Finance Education Delivered in High School and College Courses. *Journal of Family and Economic Issues*, 28(2), 265-284. <https://doi.org/10.1007/s10834-007-9058-7>

Remund, D. L. (2010). Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 276-295. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x>

Richardson, J., Alpert, K., Tanner, M. & Birt, J. (2022). Financial Literacy and Retirement Spending: A University Student Perspective. *Australian Accounting Review*. <https://doi.org/10.1111/auar.12377>

Skagerlund, K., Lind, T., Strömbäck, C., Tinghög, G. & Västfjäll, D. (2018). Financial literacy and the role of numeracy-How individuals' attitude and affinity with numbers influence financial literacy. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 74, 18-25. <https://doi.org/10.1016/j.soceec.2018.03.004>

Svjetska banka (2010). *Hrvatska: Dijagnostički pregled zaštite potrošača i financijske pismenosti*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/51717146-8029063791/pdf/697510v10ESW0C0a0CPFL0Vol10Croatian.pdf>

Svjetska banka (2017). *Good Practices for Financial Consumer Protection*. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/28996/-122011-PUBLIC-GoodPractices-WebFinal.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

Svjetska banka (2021). Building a Financial Education Approach: A Starting Point for Financial Sector Authorities. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/36212/Building-a-Financial-Education-Approach-A-Starting-Point-for-Financial-Sector-Authorities-Financial-Inclusion-Support-Framework-Technical-Note.pdf?sequence=1&isA-lloved=y>

Škreblin Kirbiš, I., Tomić, I. & Vehovec, M. (2011). Mirovinska pismenost i štednja za treću životnu dob. *Revija Za Socijalnu Politiku*, 18(2), 127-148. <https://doi.org/10.3935/rsp.v18i2.1004>

Tkalac Verčić, A., Sinčić Ćorić, D. & Pološki Vokić, N. (2010). Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: Kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje. Zagreb: M.E.P. d.o.o.

Vehovec, M., Rajh, E. & Škreblin Kirbiš, I. (2015). Financijska pismenost građana u Hrvatskoj. *Privredna kretanja i ekonomska politika*, 24(1), 53-76.

Vlada Republike Hrvatske (2021). Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021.-2026. <https://planoporavka.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Plan%20-oporavka%20i%20otpornosti%2C%20srpanj%202021..pdf?vel=13435491>

Zakon o mirovinskom osiguranju. *Narodne novine* br. 157/13., 151/14., 33/15., 93/15., 120/16., 18/18., 62/18., 115/18., 102/19. i 84/21.

PRILOZI

Prilog 1. Upitnik o mirovinskoj pismenosti studenata

Segment	Pitanje
Znanje	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ukoliko u mirovinu odete dvije godine prije Zakonom utvrđene dobi za odlazak u mirovinu, Vaša mirovina bit će: <ol style="list-style-type: none"> a. veća od mirovine nekog drugog usporedivog umirovljenika, b. manja od mirovine nekog drugog usporedivog umirovljenika, c. jednaka mirovini koju biste dobili i za dvije godine, d. jednaka mirovini svih ostalih umirovljenika u Republici Hrvatskoj. 2. Gdje se uplaćuju doprinosi za mirovinsko osiguranje? <ol style="list-style-type: none"> a. Doprinosi za 1. stup se uplaćuju u državni proračun, a za 2. stup na račun kod obveznih mirovinskih fondova. b. Doprinosi i za 1. stup i 2. stup se uplaćuju u državni proračun. c. Doprinosi za 1. stup se uplaćuju na račun kod obveznih mirovinskih fondova, a za 2. stup na račun kod dobrovoljnih mirovinskih fondova. d. Doprinosi i za 1. stup i 2. stup se uplaćuju na račun kod obveznih mirovinskih fondova.
Stavovi i uvjerenja	<ol style="list-style-type: none"> 1. Smatram da za razumijevanje mirovina i mirovinskog sustava nije neophodno formalno obrazovanje jer ga mogu nadoknaditi kasnijim educiranjem o ovoj temi. 1 2 3 4 5 2. Smatram da mi mirovina isplaćena iz državnog proračuna neće biti dostatna za dostojan život u mirovini. 1 2 3 4 5
Ponašanje	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pratim novosti vezane uz mirovinski sustav. 1 2 3 4 5 2. Razmišljam o umirovljeničkim danima kao dijelu svog budućeg života. 1 2 3 4 5 3. Namjeravam preuzeti odgovornost za vlastito financijsko blagostanje u mirovini jer ću biti sigurniji/a ako ću se osobno više brinuti za mirovinu nego to prepustiti državi. 1 2 3 4 5

Praktično znanje	<ol style="list-style-type: none"> 1. Koji iznos Vaše bruto plaće će se izdvajati za obvezne mirovinske doprinose? <ol style="list-style-type: none"> a. 15% za prvi, a 5% za drugi mirovinski stup. b. 5% za prvi, a 10% za drugi mirovinski stup. c. 12,25% za prvi, a 7,25% za drugi mirovinski stup. d. 16,5% za prvi, a izdvajanje za drugi mirovinski stup nije obvezno. 2. Koliko maksimalno možete dobiti državnih poticajnih sredstava na godišnjoj razini ukoliko uložite u neki dobrovoljni mirovinski fond? <ol style="list-style-type: none"> a. 500 kuna. b. 750 kuna. c. 1.250 kuna. d. Ne mogu ulagati u mirovinske fondove prije nego se zaposlim. 												
Osobni podaci	<ol style="list-style-type: none"> 1. Spol: M Ž 2. Dob: _____ 3. Fakultet: 4. Godina studija: <table style="margin-left: 20px;"> <tr> <td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td> </tr> </table> 5. Ukupan prosjek ocjena završenih godina studija: <table style="margin-left: 20px;"> <tr> <td>a. 2,00 - 2,49</td><td>b. 2,50 - 2,99</td><td>c. 3,00 - 3,49</td> </tr> <tr> <td>d. 3,50 - 3,99</td><td>e. 4,00 - 4,49</td><td>f. 4,50 - 5,00</td> </tr> </table> 6. Vaš smještaj u mjestu studija: <ol style="list-style-type: none"> a. s obitelji, b. u studentskom domu, c. u stanu/kući u najmu. 7. Jeste li ikada radili neki plaćeni posao? DA NE 8. Ima li netko u vašoj obitelji visoku ili višu stručnu spremu? DA NE 9. Je li Vam još rano početi štedjeti za mirovinu? DA NE NE ZNAM/ne razmišljam o tome 10. Mislite li da je ovako dizajniran hrvatski mirovinski sustav dugoročno dobar za buduće generacije? DA NE NE ZNAM/ne razmišljam o tome 11. Mislite li da se veći dio obveznih mirovinskih doprinosa treba uplaćivati u mirovinske fondove umjesto u državni proračun? DA NE NE ZNAM/ne razmišljam o tome 	1	2	3	4	5	6	a. 2,00 - 2,49	b. 2,50 - 2,99	c. 3,00 - 3,49	d. 3,50 - 3,99	e. 4,00 - 4,49	f. 4,50 - 5,00
1	2	3	4	5	6								
a. 2,00 - 2,49	b. 2,50 - 2,99	c. 3,00 - 3,49											
d. 3,50 - 3,99	e. 4,00 - 4,49	f. 4,50 - 5,00											

Izvor: izrada autora prema Mišević i sur. (2016) te Pavković i sur. (2018)

Prilog 2. Podsjetnik za intervjuje fokus grupa

Trajanje razgovora po grupi: 90 minuta

Sudionici: 2 međusobno heterogene fokus grupe – studenti Ekonomskog fakulteta i studenti neekonomskog usmjerenja

- Riječ dobrodošlice
- Kratki opis svrhe istraživanja
- Opis pravila za održavanje fokus grupe
- Moderator se prije početka predstavlja i poziva studente da se predstave. Moderator se studentima obraća njihovim imenima. Radi transkripcije važno je u svakom trenutku znati tko je što rekao.

Rasprava 1: Financijsko znanje kroz aktualne ekonomske teme

1. Znete li koja je zakonska granica za odlazak u starosnu mirovinu?
2. Ukoliko u mirovinu odete prije Zakonom utvrđene dobi za odlazak u mirovinu, kakva će biti vaša mirovina u odnosu na druge umirovljenike?
3. Jesu li vam poznate neke iznimke od te zakonske granice?
4. Znete li koja je svrha mirovinskog sustava i koji su njegovi sastavni dijelovi?
5. Znete li na koji način se prikupljaju i uplaćuju obvezni mirovinski doprinosi?
6. Kako se raspoređuju obvezni mirovinski doprinosi?

Rasprava 2: Stavovi i uvjerenja s navedenim primjerima

1. Smatrate li da je potrebno formalno financijsko obrazovanje i ako da, kada bi ga trebalo uvesti?
2. Koliko je značajno područje financija za vas i općenito?
3. Smatrate li da će vam vaša mirovina biti dostatna za dostojan život i što za vas znači dostatna mirovina?
4. Smatrate li da današnji umirovljenici imaju dostatnu mirovinu i znate li kako se ona odnosi prema prosječnoj hrvatskoj plaći?
5. Možete li procijeniti koliku mirovinu biste dobili da danas odlazite u mirovinu?
6. Koliku mirovinu očekujete kada stvarno odete u mirovinu?

Rasprava 3: Ponašanje u svakodnevnim situacijama

1. Pratite li novosti vezane uz mirovinski sustav i znate li gdje ih možete pronaći?
2. Pripremate li se (u mislima) za to da ćete jednoga dana biti u mirovini?
3. Činite li danas nešto čime si možete osigurati bolji standard u starosti?
4. Štedite li i gdje?
5. Ulažete li u neku imovinu, odnosno, gdje biste ulagali da imate više sredstava?

Rasprava 4: Financijsko okruženje studenata

1. Zna li što su mirovinski fondovi i koja im je svrha?
2. Imate li namjeru štedjeti u trećem mirovinskom stupu?
3. Koje financijske institucije poznajete i koje je vaše mišljenje o njima?
4. Na koji način biste odabrali financijsku instituciju ili proizvod/uslugu?
5. Tko ima najveći utjecaj na vaše financijske odluke?
6. Koga biste pitali za savjet i biste li uopće znali procijeniti što je dobra odluka ili koristan financijski savjet?

Rasprava 5: Stavovi o mirovinskom sustavu

1. Je li vam rano početi štedjeti za mirovinu?
2. Kako biste ocijenili trenutni dizajn hrvatskog mirovinskog sustava?
3. Smatrate li da nešto treba mijenjati i na koji način?
4. Smatrate li da je takav dizajn dugoročno dobar (za mlađe generacije)?
5. Je li potrebno mijenjati trenutnu raspodjelu obveznih mirovinskih doprinosa, i ako da, kako biste to riješili?
6. Je li vam potrebna daljnja edukacija u ovom području i imate li želju za poboljšanjem vlastite financijske i mirovinske pismenosti?

- Moderator poziva studente da iznesu svoja mišljenja o cjelokupnom tijeku rasprave.
- Moderator se zahvaljuje svima na sudjelovanju.

Mihovil Anđelinović, PhD

Associate Professor
University of Zagreb
Faculty of Economics and Business
E-mail: mandelinovic@efzg.hr
Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2061-0693>

Ana Pavković, PhD

Teaching and Research Assistant
University of Zagreb
Faculty of Economics and Business
E-mail: ana.pavkovic@efzg.hr
Orcid: <http://orcid.org/0000-0003-0567-7558>

Antonio Šoštarić, MA

Senior Trade Marketing Manager Adriatics
Reckitt Benckiser d.o.o.
E-mail: antonio_sostaric@hotmail.com
Orcid: <http://orcid.org/0000-0003-1254-7591>

PENSION LITERACY OF STUDENTS AT THE UNIVERSITY OF ZAGREB

Abstract

Pension literacy represents a set of knowledge, attitudes, behaviors, and skills related to pensions and the pension system that are required for an optimal decision about one's retirement. The aim of this paper is to study the pension literacy of students at the University of Zagreb and, by analyzing students' behavior, knowledge, and attitudes about pensions and the pension system, to identify the biggest weaknesses of students in this area and scope for further education. This study encompasses a survey conducted on a sample of 2,100 students and an interview of two focus groups consisting of economists and non-economists. The results of the focus group interviews indicate a significant divergence in attitudes and knowledge between students of the Faculty of Economics and Business and other students, with non-economists showing little interest in this topic. The findings of the survey research confirm the conclusion about the relatively low levels of knowledge and practical knowledge about pensions.

Keywords: pension literacy, financial literacy, students, University of Zagreb, survey research, focus groups

JEL classification: A20, D14, G23, G53, H55, I23, J32

